

Горбонос Фёдор Владимирович - доктор экономических наук, профессор, ректор Львовского университета бизнеса и права (79021, г. Львов, ул. Кульпарковская, 99)

E-mail: horbonos.f@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6563-9847>

Павленчик Анатолий Александрович - кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики и менеджмента, Львовский государственный университет физической культуры им. Ивана Боберского (79000, г. Львов, ул. Костюшко, 11)

E-mail: pavlinov74@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2205-1883>

Скрынковский Руслан Николаевич - кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики предприятий и информационных технологий, Львовский университет бизнеса и права (79021, г. Львов, ул. Кульпарковская, 99)

E-mail: uan_lviv@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2180-8055>

The article has been received 05.06.2020

Revision: 15.06.2020

Бібліографічний опис для цитування:

Pavlenchuk N. F., Horbonos F. V., Pavlenchuk A. O., Skrynkovskyy R. M. Paradigm of the functional approach to manifestations of risk in performance of enterprises under market conditions. *Економіка АПК*. 2020. № 6. С. 98 — 113. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006098>

Pavlenchuk, N.F., Horbonos, F.V., Pavlenchuk, A.O. & Skrynkovskyy, R.M. (2020). Paradigm of the functional approach to manifestations of risk in performance of enterprises under market conditions. *Ekonomika APK*, 6, pp. 98 — 113 [In English] <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006098>

*

УДК 330.34:303

JEL Classification: E24; E25; Q01

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006113>

С.В. КИРИЗЮК, кандидат економічних наук

Методичні підходи та прикладні оцінки інклюзивного сільського розвитку*

Мета статті - обґрунтувати теоретико-методологічні положення інклюзивного сільського розвитку й розробити методичні рекомендації для оцінювання відповідності соціальних, економічних і політичних змін у сільському просторі основам інклюзивного розвитку.

Методика дослідження. За методологічну базу при розробленні досліджуваної проблеми слугували положення концепцій інклюзивного зростання та розвитку, а також сільського розвитку. При цьому використано методи: аналізу та синтезу (для дослідження сутності та основних положень інклюзивного сільського розвитку), порівняльного аналізу (для аналізу методів розробки інтегральних індексів та визначення їх переваг і недоліків); статистичні (для розрахунків інтегрального індексу інклюзивного сільського розвитку).

Результати дослідження. Удосконалено теоретико-методологічні основи інклюзивного сільського розвитку й розроблено методичні підходи до його оцінки. Запропонований методичний підхід ґрунтується на вимірюванні інклюзивного сільського розвитку у двох площинах: секторальному вимірі, який включає політичну, соціальну й економічну складові інклюзії; компонентний вимір, що оцінює інклюзію на рівні доступу, якості та розподілу благ і послуг. Проаналізовано існуючі методичні підходи щодо розробки інтегральних індексів, що можуть бути використані для цілей вимірювання інклюзивного сільського розвитку. Враховуючи переваги й недоліки доступних методів, а також можливості їх застосування для цілей дослідження, обґрунтовано доцільність використання методу зважених сум для інтегрального оцінювання інклюзивного сільського розвитку. Як метод нормування індикаторів використано нормативний підхід.

Встановлено, що відставання за рівнем інклюзивності розвитку в сільській місцевості становить -0,073, або -11,7% від національних показників. При цьому варіація відхилень між складовими секторальної інклюзії вища, ніж між елементами компонентної інклюзії. У секторальному вимірі найбільше відхилення індексів порівняно з національними показниками спостерігається за соціальною інклюзією (-0,122, або -16,3%), найменше - за політичною (-0,04, або -6,8%). Варіація відхи-

* Публікацію підготовлено в рамках виконання

НДР «Інклюзивний сільський розвиток» (№ державної реєстрації 0117U005465).

© С.В. Киризюк, 2020

лень від національних показників за видами нерівності загального доступу, якості та розподілу благ і послуг - за компонентною інклюзією, має менший діапазон: -9,2...-13,2%.

Елементи наукової новизни. Удосконалено теоретичні положення інклюзивного сільського розвитку й запропоновано методичний підхід для його оцінки на основі застосування двовимірної матриці індикаторів, яка включає три секторальні виміри (політичну, соціальну та економічну) і три компонентні виміри інклюзивності (за доступністю, якістю й розподілом суспільних благ і послуг).

Практична значущість. Розроблений методичний підхід може бути використаний для моніторингу виконання програмних документів у сфері сталого розвитку, впровадження політики сільського та інклюзивного розвитку. Гнучкість методичного підходу щодо використання різних наборів індикаторів дозволяє використовувати його і на рівні ОТГ, що планується обґрунтувати й апробувати в наступних публікаціях. Табл.: 3. Рис.: 1. Бібліогр.:13.

Ключові слова: інклюзія; сільський розвиток; методика; інтегральний індекс; оцінка.

Киричук Сергій Вікторович - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: kyryzyuk.ief@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7955-1272>

Постановка проблеми. Кризові процеси різної природи (кліматичні, економічні, політичні, військові тощо) все гостріше й частіше охоплюють різні країни, регіони та глобальний простір у цілому. На цьому фоні зростає соціальне невдоволення сформованим економічним порядком і розривом у доступі та якості суспільних послуг та розподілу багатства між багатими і бідними країнами, різними прошарками населення. Стало зрозуміло, що в результаті слідування концепції економічного зростання створена вартість розподіляється нерівно - на користь багатших країн і груп людей. Навіть поступовий перехід на засади сталого розвитку не виправдав сподівань щодо досягнення збалансованого (економічних, соціальних і екологічних цілей) розвитку соціуму, що дає підстави для радикальних тверджень окремих вчених стосовно «міфологічності» зазначеної концепції або «ексклюзиву золотого мільярда» [7, с. 187]. У середині 2000-х років у наукових колах почали активно вестися пошуки нових - гуманніших концепцій, направлених на широкое задоволення інтересів усіх членів соціуму. У цю роботу включилися провідні міжнародні інституції (МВФ, Світовий банк, ОЕСР), забезпечивши фінансову підтримку наукових досліджень. У результаті десятиліття активних наукових розробок було запропоновано так звану концепцію інклюзивного зростання, яка пізніше була розвинена в концепцію інклюзивного розвитку. Ці концепції розроблялися як комплексне рішення щодо трактування траєкторії й методів соціо-економічного розвитку та інструментарію (методичних підходів стосовно вимірювання) для моніторингу досягнутого прогресу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення концепцій інклюзивного зростання та розвитку розроблялися переважно зарубіжними вченими, такими

як: Д. Аджемоглу, Д. Робінсон, С.Дж. Саломун, П. Дюран, Дж. Гупта, С. Класен, Т. Мак-Кінлі, Р. Ранієрі, Р.А. Рамос, Г. Раяуніар, Р. Канбур, Ф. Бургінгтон, М. Равалліон, Д. Доллар. У вітчизняному науковому просторі інтерес до згаданої проблематики також зростає. Зокрема, інтерпретацію і розвиток цих концепцій пропонують А.В. Кожина, І.Г. Манцуров, О.Д. Прогнімак, К.В. Сапун та ін. [4-8]. Значна частина праць вітчизняних вчених присвячена також узагальненню міжнародно визнаних методик оцінювання інклюзивності процесів зростання та розвитку [1, 3, 6-8]. Серед них наявні спроби адаптації й розробки методичних підходів для вимірювання інклюзивності на національному і локальному рівнях [2]. Аргументуючи специфікою сільського простору та особливою вразливістю сільського населення у доступі як до економічних так і до соціальних благ, О.М. Бородіна та І.В. Прокопа розвивають ідеї інклюзивного сільського розвитку [1]. Проте досі залишається не вирішеним завдання щодо врахування зазначеної специфіки для вимірювання інклюзивності розвитку на селі.

Мета статті - обґрунтувати теоретико-методологічні положення інклюзивного сільського розвитку й розробити методичні рекомендації для оцінювання відповідності соціальних, економічних і політичних змін у сільському просторі основам інклюзивного розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Виникнення концепцій інклюзивного зростання і розвитку виступає логічним доповненням концепцій економічного зростання та сталого розвитку. Хоча згадувані теорії містять інклюзивні положення (зокрема, концепція економічного зростання передбачає прискорені темпи економічного розвитку в менш розвинених країнах; концепція

сталого розвитку - право на екобезпечне середовище для всіх країн та людей тощо), проте їх впровадження не дозволило досягти очікуваних результатів, а в окремих випадках призвело до погіршення стану соціо-економічних систем. У ринковій боротьбі за економічні й екологічні блага завжди буде сторона, що програє сильнішому учаснику: на світовій арені це, як правило, країни з сировинною орієнтацією експорту (часто країни з аграрною спеціалізацією); на рівні країни, у більшості випадків, менш розвинені регіони й місцевості, зокрема сільська. Така екстрактивна специфіка використання ресурсів сільських соціо-економічних систем зумовила необхідність захисту інтересів сільських жителів і сільських територій у концепції інклюзивного сільського розвитку.

У широкому розумінні інклюзивний сільський розвиток трактується як поліпшення якості життя всіх членів сільського соціуму. При цьому інклюзія сільських жителів у процеси розвитку досягається за умови надання їм можливостей та рівного розподілу вигід від економічної діяльності (економічний вимір), забезпечення соціальної безпеки (соціальний вимір) та громадської активності (політичний вимір). Економічний вимір інклюзивного сільського розвитку передбачає забезпечення бідним і вразливим сільським жителям умов для підвищення їхніх здібностей та широких можливостей участі й отримання вищих від середнього рівня вигід від економічного зростання, в результаті чого досягається економічна інклюзія. Остання може досягатися як у активний спосіб, коли людина отримує широкі можливості й вигоди від ефективної економічної діяльності, так і у пасивний - завдяки забезпеченню вигід від провадження політики перерозподілу економічних благ [7, с. 188]. Проте політика перерозподілу доходів може демотивувати частину населення від активнішої участі у процесах політичних, соціальних чи економічних змін, що суперечить положенням концепції інклюзивного розвитку. Тому важливо направляти кошти не на подолання симптомів - виживання в умовах бідності, а на боротьбу з причинами ексклюзії. Соціальний вимір інклюзивного сільського розвитку описує можливості й гарантії доступу до якісних суспільних і соціальних послуг для усіх без винятку членів сільського соціуму, передусім вразливих, соціально незахищених та інших категорій населення. Відсутність соціально від-

торгнених осіб забезпечує високий рівень соціальної інклюзії. Концепція інклюзивного сільського розвитку передбачає активну позицію членів соціуму у відстоюванні власних інтересів шляхом участі у суспільному житті сільської громади, впливу на інституційне й політичне середовище (як прямо, так і через представництво), завдяки чому досягається політична інклюзія. Зазначені види інклюзії можна охарактеризувати як «секторальну інклюзію».

Крім секторальних вимірів інклюзії можна розглядати її за видами нерівності, що проявляється крізь призму взаємодоповнюючих рівнів інклюзивності. Перший з них описує наявність рівного доступу до благ і послуг для всіх членів соціуму, так би мовити, базовий рівень інклюзії. Перехід на вищий рівень інклюзії вимагає забезпечення високої якості доступних благ і послуг. Й останній рівень має гарантувати всім членам соціуму справедливий розподіл вигід від доступу до якісних послуг. У практичній площині зазначені рівні можна представити наступним чином: доступ до благ і послуг - через наявність медичного обслуговування, доступного для всіх жителів сільської місцевості; якість послуг можна оцінити через можливість отримання медичних послуг потрібного профілю; розподіл вигід від доступу до медичних послуг можна охарактеризувати за допомогою рівня тривалості життя населення. Забезпечення доступу до якісних благ і послуг для всіх членів соціуму й розподілу вигід (результатів) через отримані можливості гарантує інклюзивний тип розвитку суспільства в цілому та сільського соціуму зокрема.

Концепція інклюзивності розвитку унеможливорює критичне значення або провал за одним із вимірів і компенсацію його за рахунок інших. Це означає, що якщо за одним із вимірів спостерігається критичний рівень (нульове значення або інший встановлений критичний рівень), то це автоматично свідчить про екстрактивний стан у соціо-економічній системі. Наближення системи до інклюзивного стану вимагає максимізації інклюзії в усіх утворених 9-ти площинах: доступ до політичних благ - якість політичних благ - розподіл політичних благ, максимізація значень індексів за кожною з яких дозволяє забезпечити політичну інклюзію. Аналогічним чином формується економічна й соціальна інклюзія.

З іншого боку, щодо удосконалення політики та опрацювання специфічних інструментів для поліпшення соціоекономічного розвитку доцільно розглядати «підсумковий» або загальний стан доступу, якості та розподілу благ і послуг у досліджуваній системі, тобто йдеться про так звану компонентну інклюзію. З теоретичного погляду універсальність механізмів та інструментів поліпшення доступу, якості чи розподілу благ у різних сферах людської життєдіяльності

(економічної, соціальної, політичної) може мати сенс, проте це вимагає перевірки їх на здатність до практичного впровадження та ефективного впливу для подолання екстрактивного стану системи й наближення її до інклюзивного розвитку.

Зведені показники секторальної і компонентної інклюзії дозволяють оцінити інтегральний показник інклюзивного сільського розвитку (рис.).

		Види нерівності				
		Доступ до благ	Якість благ	Розподіл благ		
Сектораль- ний вимір	Політичний	Індикатори	Індикатори	Індикатори	Політична інклюзія	Сектора- льна інклюзія
	Соціальний	Індикатори	Індикатори	Індикатори	Соціальна інклюзія	
	Економічний	Індикатори	Індикатори	Індикатори	Економічна інклюзія	
				Загальний доступ до благ	Загальна якість послуг	
Компонентна інклюзія						

Концептуальна рамка вимірювання інклюзивності сільського розвитку

Джерело: Розроблено автором.

Із погляду методології для цілей інтегрального оцінювання різних явищ та процесів найчастіше використовують так звану адитивну функцію корисності (лінійна згортка) шляхом утворення суми окремих індикаторів, помножених на свої вагові коефіцієнти, тобто «метод зважених сум»:

$$I_t = \sum_{i=1}^n a_i z_{i,t}, \quad a_i > 0 \text{ та } \sum_{i=1}^n a_i = 1. \quad (1)$$

Оскільки індикатори, що використовуються, можуть мати різні одиниці й шкали вимірювання, застосовують відповідні процедури нормування. Найчастіше вдаються до використання методу нормування на основі розмаху варіації. При цьому варто враховувати, що індикатори можуть мати різне спрямування: індикатори-стимулятори (S) - збільшення значень яких бажане; індикатори-дестимулятори (D) - бажане їхнє менше значення. Таким чином, процедура нормування на основі розмаху варіації здійснюється наступним чином:

$$S : z_i = \frac{x_i - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}; \quad D : z_i = \frac{x_{\max} - x_i}{x_{\max} - x_{\min}}. \quad (2)$$

Метод зважених сум і нормування на основі розмаху варіації використовується, зокрема, для визначення індексу інклюзивного розвитку Всесвітнім Економічним Форумом (ВЕФ).

Проте такий методичний підхід має ряд недоліків, а саме можливість:

- компенсації рівня інтегрального показника за одними індикаторами за рахунок інших;
- значущості інтегрального показника при нульовому значенні одного або декількох індикаторів [9].

Враховуючи зазначені недоліки й нелінійність економічних процесів також поряд із методом зважених сум застосовують інший метод розрахунку інтегрального індексу на основі використання мультиплікативної форми індексу:

$$I_t = \prod_{i=1}^n z_{i,t}^{a_i}; \quad a_i > 0 \text{ та } \sum_{i=1}^n a_i = 1. \quad (3)$$

У такому випадку для нормування індикаторів найчастіше застосовують метод нормування індикаторів за деяким нормативним значенням залежно від типу індикаторів (стимулятори - дестимулятори):

$$S : z_i = \frac{x_i}{k_{\text{norm}}}, \quad k_{\text{norm}} \geq x_{\max}; \quad (4)$$

$$D : z_i = \frac{k_{\text{norm}}}{x_i}, \quad k_{\text{norm}} \leq x_{\min}. \quad (5)$$

Проте і цей метод нормування не позбавлений деяких недоліків (низький динаміч-

ний діапазон), оскільки відбувається певне «придушення» динаміки нормованого показника, проте все-таки відображається динаміка вихідного індикатора.

Для досягнення поставлених цілей було використано метод зважених сум (1), оскільки за іншого описуваного методу (3) одержано результати з досить вузьким розмахом значень, що ускладнює аналіз відмінностей між досліджуваними об'єктами. Оскільки всі індикатори, що використовуються для вимірювання інтегрального індексу, мають невід'ємне значення, тим самим позбуваємося одного з недоліків методу зважених сум, описаного вище. Для нормування індикаторів застосовано метод, описаний у формулах (4) і (5), а як нормативні використано значення, визначені цільовими програмними документами, зокрема [10-11], або вибрані з даних країн ЄС.

Окремим проблемним аспектом з методологічного погляду виступає обґрунтування вагових коефіцієнтів. Здебільшого для цих цілей використовується експертний метод оцінок. Безперечно, такий метод не позбавлений недоліків і для вищої точності ре-

зультатів вимагає якісного підбору експертів, а також великої їх кількості. Разом із тим досить часто залучаються рівнозначні вагові коефіцієнти, зокрема, й у методиці ВЕФ для цілей визначення індексу інклюзивного розвитку (IDI). Стосовно надійності вагових коефіцієнтів доцільно використовувати складніші методи, зокрема, моделювання, метод головних компонент і т.ін. Проте в представленому випадку це обмежено відсутністю динамічних рядів для значної частини індикаторів, що використовуються. З цих причин застосовано рівновагові коефіцієнти для 9-ти визначених вимірів інклюзивності, для індивідуальних індикаторів у межах зазначених вимірів - пропорційно кількості індикаторів.

На основі узагальнення зарубіжного досвіду щодо оцінки інклюзивного розвитку ВЕФ, різних методичних підходів до вимірювання інклюзивного економічного зростання, зокрема [12-13], було відібрано базові індикатори для вимірювання інклюзивного сільського розвитку відповідно до розробленої концептуальної рамки (табл. 1).

1. Набір індикаторів для вимірювання інклюзивного сільського розвитку

Секторальний вимір	Вимір нерівності		
	Доступ	Якість	Розподіл благ
Політичний	1. Участь у громадських слуханнях 2. Участь у діяльності політичних партій 3. Можливість бути обраним до органів влади чи самоврядування 4. Організаційно-технічні можливості звернень до влади	1. Рівень громадської довіри до влади 2. Участь в обговоренні законодавчих та інших ініціатив 3. Самоорганізація населення 4. Участь у роботі дорадчих органів	1. Лобіювання інтересів вибраних груп населення 2. Лобіювання інтересів бізнесу 3. Частка осіб при владі, обраних на два строки і більше 4. Повідомлення про випадки корупції
Соціальний	1. Частка учнів, які не потребують підвезення до шкіл 2. Рівень доступності медичних послуг 3. Частка ДГ, що проживає в будинках після 1991 р. 4. Рівень газифікації 5. Частка населених пунктів, що мають водопроводи 6. Доступ до інтернету 7. Охоплення соцстрахуванням	1. Рівень подолання порогових значень ЗНО 2. Рівень обслуговування лікарями потрібного профілю 3. Житло з водопостачанням і водовідведенням 4. Забезпеченість послугами швидкої допомоги 5. Розмір пенсійного забезпечення	1. Рівень вступу до ВПЗ 2. Очікувана тривалість життя 3. Задоволення житловими умовами 4. Користування природним газом 5. Використання водопровідної води 6. Транспортна доступність 7. Співвідношення мінімальної й максимальної пенсії

Економічний	1. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років 2. Рівень безробіття населення у віці 15-70 років 3. Частка зайнятих у сфері послуг 4. Частка роботодавців серед зайнятого населення	1. Рівень зайнятості молоді у віці 15-34 роки 2. Рівень безробіття молоді у віці 15-34 роки 3. Рівень неформальної зайнятості 4. Частка зайнятих «найпростіші професії» у формальному секторі	1. Індекс Джині за загальними доходами 2. Співвідношення загальних доходів найбагатших і найбідніших ДГ 3. Рівень бідності 4. Частка населення з середньодушовими еквівалентними доходами нижче фактичного ПМ

Джерело: Розроблено автором.

Далі представлено результати оцінки інтегрального індексу (виділено жирним шрифтом), субінтегральних індексів 1-го рівня (за видами секторальної та компонентної інклюзії - виділено жирним курсивом) і субінте-

гральних індексів 2-го рівня (звичайний шрифт) для сільських територій порівняно з аналогічними індексами для України в цілому, що дозволяє зробити висновки про інклюзію/ексклюзію сільських жителів (табл. 2).

2. Інтегральний індекс інклюзивного сільського розвитку та його складові

Секторальний вимір	Тип поселення	Види нерівності			Секторальна інклюзія
		Доступ	Якість	Розподіл	
Політичний	Україна	0,700	0,699	0,378	0,592
	Село	0,634	0,666	0,356	0,552
Соціальний	Україна	0,758	0,779	0,711	0,749
	Село	0,663	0,629	0,590	0,627
Економічний	Україна	0,547	0,511	0,558	0,539
	Село	0,466	0,431	0,549	0,482
Компонентна інклюзія	Україна	0,668	0,663	0,549	0,627
	Село	0,588	0,575	0,498	0,554

Джерело: Розраховано автором.

Як засвідчують наведені дані, по секторальних вимірах найвищий рівень інклюзії простежується за соціальним виміром: 0,627 і 0,749 для села та України в цілому відповідно. Трохи нижчий рівень відзначено у вимірі політичної інклюзії (0,552 та 0,592), тоді як найнижчий - економічної інклюзії (0,482 і 0,539). Тож для підвищення загального рівня інклюзивного сільського розвитку насамперед необхідно поліпшити індикатори, які характеризують стан розвитку суспільно-політичних і громадських взаємовідносин та підвищити реалізацію економічних можливостей на селі.

За видами нерівності - компонентною інклюзією таких відмінностей, як за секторальною інклюзією, не спостерігається, хоча загальний розподіл благ (0,549 і 0,498 для України та села відповідно) має дещо нижчі значення порівняно з іншими двома видами нерівності (0,668 і 0,588 - за рівнем загального доступу, 0,663 і 0,575 - за рівнем загальної якості послуг і благ), що справедливо і для сільської місцевості, і для України в цілому.

Разом із тим виявлено важливі відмінності за видами нерівності («міжвидові нерівності»):

- у соціальному й економічному вимірі спостерігається певна взаємоузгодженість між рівнем доступу до благ, за якістю благ та їх розподілом, натомість у політичному вимірі - провал у розподілі вигід (це можна пояснити високим рівнем корупції та можливостями лобіювання інтересів окремих груп або членів соціуму як у селі, так і в Україні в цілому);

- за економічним виміром на фоні приблизно однакових індексів доступу та якості цих благ індекс розподілу благ має суттєво вище значення, що свідчить про значно нижчі диспропорції у рівнях економічної нерівності у сільській місцевості;

- за політичним виміром рівень інклюзії за видами нерівності знижується при переході від виду нерівності доступ → якість → розподіл.

На фоні загальних тенденцій можна виділити кілька специфічних особливостей, які характеризують стан і якість соціоекономічного розвитку в сільській місцевості стосовно його відповідності цілям інклюзивного сільського розвитку. Нижче представлено порівняльні оцінки інтегрального й субінтегральних індексів інклюзивного сільського роз-

витку в сільській місцевості на фоні національних значень.

За рівнем інтегрального індексу інклюзивного сільського розвитку село поступається на 0,073 одиниці, або 11,7%. При цьому відносно секторального виміру найменше відхилення від середніх національних показників спостерігається за політичною інклюзією (-0,040, або -6,8%). Натомість за економічною

інклюзією відмінність досягає -10,5% (-0,057 одиниць), і найбільше село відстає за соціальною інклюзією (-0,122 одиниці, або -16,3%). За компонентною інклюзією таких суттєвих відмінностей не спостерігається, але при цьому дещо менше відставання села від національного показника відзначено за компонентом розподіл благ: -0,051, або -9,2% (табл. 3).

3. Різниця рівня інклюзивного сільського розвитку за його складовими у сільській місцевості порівняно з національними індексами

Секторальний вимір	Різниця	Види нерівності			Секторальна інклюзія
		Доступ	Якість	Розподіл	
Політичний	за індексом	-0,066	-0,033	-0,022	-0,040
	%	-9,4	-4,8	-5,8	-6,8
Соціальний	за індексом	-0,095	-0,150	-0,121	-0,122
	%	-12,5	-19,2	-17,0	-16,3
Економічний	за індексом	-0,082	-0,080	-0,009	-0,057
	%	-14,9	-15,6	-1,6	-10,5
Компонентна інклюзія	за індексом	-0,081	-0,088	-0,051	-0,073
	%	-12,1	-13,2	-9,2	-11,7

Джерело: Розраховано автором.

Щодо можливостей поліпшення рівня інклюзивного сільського розвитку та вибору відповідних механізмів впливу найінформативніші субінтегральні індекси 2-го рівня, які характеризують секторальні види нерівності/ексклюзії. 3-поміж 9-ти визначених вимірів найбільше негативне відхилення в сільській місцевості порівняно з національними індексами відзначено за такими компонентами: якість соціальних благ (-19,2%), розподіл соціальних благ (-17,0%), а також доступ і якість економічних благ (-14,9% та -15,6% відповідно). Натомість, максимально близьке значення до національних індексів у сільській місцевості спостерігається за компонентами розподіл економічних благ (-1,6%), якість політичних благ (-4,8%) і розподіл політичних вигід (-4,8%). Незважаючи на досить рівномірний розподіл економічних благ на селі, все-таки доступ до економічних благ і їхня якість у сільській місцевості порівняно низькі, тому механізми підвищення економічної інклюзії мають бути спрямовані, насамперед, на розширення можливостей реалізації трудових і підприємницьких здібностей та підвищення диверсифікації сфер прикладання праці сільського населення. Низький рівень відмінності індексів у селі від національних показників за політичною інклюзією свідчить про необхідність впливу на загальне поліпшення інституційного середовища в Україні. Натомість особливу увагу при реалізації політики сільського розвитку на засадах інклюзивності варто приділити удос-

коналенню доступу, якості та розподілу вигід у соціальній сфері на селі.

Розроблений методичний підхід може бути використаний для моніторингу виконання програмних документів у сфері сталого розвитку, впровадження політики сільського розвитку й інклюзивного розвитку. Гнучкість методичного підходу щодо використання різних наборів індикаторів дозволяє використовувати його і на рівні ОТГ, що планується обґрунтувати та апробувати в наступних публікаціях.

Висновки. Нерівність стала ключовим викликом соціоекономічного розвитку як окремих країн, так і світу в цілому. У сільському просторі особливо гостро проявляються відмінності у рівнях соціоекономічного розвитку. Відхід від традиційних підходів вимірювання економічного зростання (на основі макроекономічних показників, зокрема рівня ВВП на душу населення) до інклюзивних методів (ВЕФ) має бути реалізований і для моніторингу рівня інклюзії у сільському просторі. Для цих цілей розроблено відповідний методичний підхід, що ґрунтується на матриці з дев'яти рівнів нерівностей, агрегованих у два виміри - компонентну та секторальну інклюзію. Запропоновані індикатори можуть використовуватися для порівняльних оцінок стану інклюзивного розвитку на селі. Апробація розробленого методичного підходу дозволила виявити ті сфери й площини, що потребують першочергових змін для переходу на засади інклюзивного сільського

розвитку. Визначені індикатори і методичний підхід можливо використати й для відповідних оцінок на нижчих рівнях (зокрема, на

рівні ОТГ), а за необхідності перелік індикаторів може бути розширений специфічними показниками.

Список бібліографічних посилань

1. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 1. С. 70-85.
2. Ємельяненко Л. М., Петюх В. М., Дзензелюк К. В. Інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні на національному та місцевому рівнях. *Економіка та держава*. 2019. № 6. С. 4-10.
3. Задоя О. А. Інструменти та напрями реалізації стратегії інклюзивного розвитку в Україні. *Академічний огляд*. 2019. № 2(51). С. 5-12.
4. Кожина А. В. Теорія інклюзивного місцевого розвитку та її взаємозв'язок з теоріями територіального розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 102-109.
5. Кожина А. В. Фактори інклюзивного місцевого розвитку: підходи до класифікації. *Вісник НАДУ. Серія: Державне управління*. 2018. № 4. С. 21-30.
6. Манцуров І. Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. *Економіка України*. 2018. № 10(683). С. 71-87.
7. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди VS перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 187-197.
8. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. URL : <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/5489/5516>.
9. Харазішвілі Ю. М., Дронь Є. В. Проблеми інтегрального оцінювання та стратегічні пріоритети інноваційного розвитку України. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/vkpnuen_2015_10_20.pdf.
10. Цілі сталого розвитку Україна 2019. Гідна праця та економічне зростання: моніторинговий звіт. URL : <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=17228c37-95e0-4a6d-bbc0-119826a9f032>.
11. Цілі сталого розвитку Україна 2019: моніторинговий звіт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf.
12. Beatty C., Crisp R., Gore T. An inclusive growth monitor for measuring relationship between poverty and growth. JRF, 2016. 44 p.
13. Benner C., Pastor M. Inclusive economy indicators: framework and indicator recommendations, 2016. 33 p.

References

1. Borodina, O.M., Prokopa, I.V. (2019). Inklusyivnyi sil'skyi rozvytok: naukovyi dyskurs [Inclusive rural development: scientific discourse]. *Ekonomika i prohnouzuannia*, 1, pp. 70-85 [In Ukrainian].
2. Yemelienenko, L.M., Petiukh, V.M., Dzenzeliuk, K.V. (2019). Intehralna otsinka inkluzyvnoho rozvytku v Ukraini na natsionalnomu ta mistsevomu rivniakh [Integral assessment of inclusive development in Ukraine at the national and local levels]. *Ekonomika ta derzhava*, 6, pp. 4-10 [In Ukrainian].
3. Zadoia, O.A. (2019). Instrumenty ta napriamy realizatsii stratehii inkluzyvnoho rozvytku v Ukraini [Tools and directions of implementation of inclusive development strategy in Ukraine]. *Akademichnyi ohliad*, 2(51), pp. 5-12 [In Ukrainian].
4. Kozhyna, A.V. (2018). Teoriia inkluzyvnoho mistsevoho rozvytku ta yii vzaiemozvi'iazok z teoriamy terytorialnoho rozvytku [The theory of inclusive local development and its relationship with theories of territorial development]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 22, pp. 102-109 [In Ukrainian].
5. Kozhyna, A.V. (2018). Faktory inkluzyvnoho mistsevoho rozvytku: pidkhody do klasyfikatsii [Factors of inclusive local development: approaches to classification]. *Visnyk NADU. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, 4, pp. 21-30 [In Ukrainian].
6. Mantsurov, I.H. (2018). Inkluzyvnyi rozvytok yak osnova protyidii hlobalnym vyklykam sohodennia [Inclusive development as a basis for counteracting today's global challenges]. *Ekonomika Ukrainy*, 10(683), pp. 71-87 [In Ukrainian].
7. Prohnimak, O.D. (2018). Inkluzyvnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody VS perspektyvy [Inclusive development of Ukraine: obstacles VS perspective]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, 1(51), pp. 187-197 [In Ukrainian].
8. Sapun, K.V., Seleznova, R.V. Kontseptsiiia inkluzyvnoho zrostannia v ekonomitsi [The concept of inclusive growth in the economy]. Retrieved from: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/5489/5516> [In Ukrainian].
9. Kharazhshvili, Yu.M., Dron, Ye.V. (2015). Problemy intehrlnoho otsiniuvannia ta stratehichni priorytety innovatsiinoho rozvytku Ukrainy. Retrieved from: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/vkpnuen_2015_10_20.pdf [In Ukrainian].
10. Tsili staloho rozvytku Ukraina 2019. Hidna pratsia ta ekonomichne zrostannia: monitorynhovyi zvit [Sustainable Development Goals Ukraine 2019. Decent work and economic growth: monitoring report]. (2019). Retrieved from: <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=17228c37-95e0-4a6d-bbc0-119826a9f032> [In Ukrainian].
11. Tsili staloho rozvytku Ukraina 2019: monitorynhovyi zvit [Sustainable Development Goals Ukraine 2019: monitoring report]. (2019). Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf. [In Ukrainian].
12. Beatty, C., Crisp, R., Gore, T. (2016). An inclusive growth monitor for measuring relationship between poverty and growth. JRF [In English].
13. Benner, C., Pastor, M. (2016). Inclusive economy indicators: framework and indicator recommendations [In English].

Kyryziuk S.V. Methodological approaches and applied evaluations of inclusive rural development

The purpose of the article is substantiation of the theoretical and methodological provisions of inclusive rural development and the development of guidelines for assessing social, economic and political changes in rural areas for compliance with the principles of inclusive development.

Research methods. As a methodological base for the development of the problem under study, the provisions of the concept of inclusive growth and development, as well as rural development, were used. The research used methods: analysis and synthesis (in the study of the nature and main provisions of inclusive rural development), comparative analysis (in the analysis of methods for developing integrated indices and determining their advantages and disadvantages), statistical methods (for calculating the integral index of inclusive rural development).

Research results. The research improves the theoretical and methodological principles of inclusive rural development and develops methodological approaches to its measurement. The proposed methodological approach is based on the measurement of inclusive rural development in two areas: the sectoral dimension, which includes the political, social and economic components of inclusion; a component dimension that assesses inclusion at the level of access, quality and distribution of goods and services. The

existing methodological approaches to the development of integrated indices that can be used for measuring inclusive rural development are analyzed. Given the advantages and disadvantages of available methods, as well as the possibility of their application for the purposes of this study, the feasibility of using the method of weighted amounts for integrated assessment of inclusive rural development is justified. The normative approach was used as a method of standardization of indicators.

It is established that the lag in the level of inclusive development in rural areas is -0.073 or -11.7% of national indicators. The variation of deviations in the components of sectoral inclusion is higher than in the component inclusion. In the sectoral dimension, the largest deviation of indices compared to national indicators is observed for social inclusion (-0.122 or -16.3%), and the smallest - for political (-0.04 or -6.8%). Variation of deviations from national indicators by types of inequality in access, quality and distribution of goods and services - by component inclusion, has a smaller range: -9.2... -13.2%.

Scientific novelty. Theoretical provisions of inclusive rural development are developed and a methodological approach for its assessment is proposed based on the use of a two-dimensional matrix of indicators, which includes three sectoral dimensions (political, social and economic) and three component dimensions of inclusiveness (accessibility, quality and distribution of public goods and services).

Practical significance. The developed methodological approach can be used to monitor the program documents implementation in the sustainable development sphere, the implementation of rural development policies and inclusive development. The flexibility of the methodological approach as for using different sets of indicators allows it to be implemented at the UTC level, which is planned to justify and test in the following publications. Tabl.: 3. Figs.: 1. Refs.: 13.

Keywords: inclusion; rural development; method; integral index; rating.

Kyryziuk Serhii Viktorovych - candidate of economic sciences, senior research fellow of the department of economics and policy of agrarian transformations, State Organization "Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine" (26, Panasas Myrnoho St., Kyiv, 01011)

E-mail: kyryzyuk.ief@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7955-1272>

Киризиук С.В. Методические подходы и прикладные оценки инклюзивного сельского развития

Цель статьи - обосновать теоретико-методологические положения инклюзивного сельского развития и разработать методические рекомендации для оценивания соответствия социальных, экономических и политических изменений в сельском пространстве основам инклюзивного развития.

Методика исследования. Методологической базой при разработке исследуемой проблемы служили положения концепции инклюзивного роста и развития, а также сельского развития. При этом использованы методы: анализа и синтеза (для исследования сущности и основных положений инклюзивного сельского развития); сравнительного анализа (для анализа методов разработки интегральных индексов и определения их преимуществ и недостатков); статистические (для расчетов интегрального индекса инклюзивного сельского развития).

Результаты исследования. Усовершенствованы теоретико-методологические основы инклюзивного сельского развития и разработаны методические подходы к его оценке. Предложенный методический подход основывается на измерении инклюзивного сельского развития в двух плоскостях: секторальном измерении, которое включает политическую, социальную и экономическую составляющие инклюзии; компонентном измерении, что оценивает инклюзию на уровне доступа, качества и распределения благ и услуг. Проанализированы существующие методические подходы к разработке интегральных индексов, что могут быть использованы для целей измерения инклюзивного сельского развития. Учитывая преимущества и недостатки доступных методов, а также возможности их применения для целей исследования, обоснована целесообразность использования метода взвешенных сумм для интегрального оценивания инклюзивного сельского развития. В качестве метода нормирования индикаторов использован нормативный подход.

Установлено, что отставание по уровню инклюзивности развития в сельской местности составляет -0,073, или -11,7% от национальных показателей. При этом вариация отклонений между составляющими секторальной инклюзии выше, чем между элементами компонентной инклюзии. В секторальном измерении наибольшее отклонение индексов по сравнению с национальными показателями наблюдается в социальной инклюзии (-0,122, или -16,3%), наименьшее - в политической (-0,04, или -6,8%). Вариация отклонений от национальных показателей по видам неравенства общего доступа, качества и распределения благ и услуг - компонентной инклюзии, имеет меньший диапазон: -13,2...-9,2%.

Элементы научной новизны. Усовершенствованы теоретические положения инклюзивного сельского развития и предложен методический подход для его оценки на основании применения двумерной матрицы индикаторов, которая включает три секторальные измерения (политическую, социальную и экономическую) и три компонентные измерения инклюзивности (доступность, качество и распределение общественных благ и услуг).

Практическая значимость. Разработанный методический подход может быть использован для мониторинга исполнения программных документов в сфере устойчивого развития, внедрения политики сельского и инклюзивного развития. Гибкость методического подхода касательно использования разных наборов индикаторов позволяет использовать его и на уровне ОТГ, что планируется обосновать и апробировать в следующих публикациях. Табл.: 3. Илл.: 1. Библиогр.: 13.

Ключевые слова: инклюзия; сельское развитие; методика; интегральный индекс; оценка.

Киризиук Сергей Викторович - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела экономики и политики аграрных преобразований, Государственное учреждение «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины» (01011, г. Киев, ул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: kyryzyuk.ief@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7955-1272>

Стаття надійшла до редакції 03.06.2020 р.

Фахове рецензування: 11.06.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Киризиук С. В. Методичні підходи та прикладні оцінки інклюзивного сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2020. № 6. С. 113 – 121. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006113>

Kyryziuk, S.V. (2020). Metodichni pidkhody ta prykladni otsinky inkluzivnoho silskoho rozvytku [Methodological approaches and applied evaluations of inclusive rural development]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 113 – 121 [In Ukrainian] <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006113>
